

Centenari de SA GRANJA. Celebració de sant Isidre. Maó 28 de maig de 2022

El passat 2018 es va jubilar en Joan Bustamante Pascual, enginyer agrònom, i que va ser director de *Sa Granja* de 1992 a 2018. En aquests anys, des de la jubilació, s'ha dedicat a recopilar dades, dates i fets de *Sa Granja*, entrevistar, escriure, compondre, etc., amb la finalitat de lliurar una crònica dels cent anys de *Sa Granja*. Per motius de salut d'en Joan, avui jo faré la presentació del treball, i, com és difícil, si no ets actor professional, posar-se dins la personalitat d'en Joan, **el que he fet és una interpretació de la crònica, amb la parcialitat dels propis coneixements de l'agricultura de Menorca i de Sa Granja. Per tant, el que diré i com ho diré és responsabilitat meva, i no comprometo ni el mateix Joan, ni el director actual ni cap altre treballador de Sa Granja.**

Parlem de **crònica i no d'història**, parlem des de dins i no des del camp, i ho fem amb l'única finalitat de donar a conèixer el que s'ha fet; si el que s'ha fet ha servit per res, açò ja és cosa dels analistes i de la societat rural o agrícola.

Hem dividit el relat en vuit etapes:

Abans de 1922 (Sa Granja com a una solució)

1923-1936 (inici i consolidació de Sa Granja)

1939-1948 (subsistència)

1948-1958 (penúria)

1958-1969 (anys de creixement)

1969-1992 (escola de Capacitació, centre d'Experimentació)

1992-2018 (... objecte de desig..., i un director constant i un equip compromès amb Sa Granja com a solució)

2019-pandèmia- Futur

Si bé seria massa llarg i, a la vegada, difícil descriure els principals fets de *Sa Granja*, el que faré serà fer un repàs sobre aquelles èpoques i esdeveniments que he considerat interessants de ressaltar, i que en tot cas, esperem la publicació a partir de la feina d'en Joan, i així aprofundir en els temes que més ens interessin.

Abans de 1922 (Sa Granja com a una solució)

Dels informes sobre l'estat de l'agricultura a Menorca, de finals del XIX i primeres dècades del XX, sembla evident que la creació d'un **centre experimental d'agricultura** era més que necessari. Menorca, com molts altres indrets d'Espanya, era **més rural que no agrícola**, les feines del camp, la vida dels animals, i, lògicament, la vida de les famílies pageses, no eren lo idíl·lics que a les poesies dels autors grecs i romans donaven a entendre, com Virgili que deia "que feliços la gent del camp si ho sabessin" (més o manco).

A Menorca el 45% de la població vivia al camp, o hi estava empleada; les vaques parien cada dos anys, es subministrava llet a la població i es feia formatge a la primavera, hi havia el *bestiar de mal profit a les marines*, i la mortalitat era elevada, ja que la higiene era de mínims.

A Europa, i, sobretot, a Alemanya, es va estendre la idea de donar impuls a l'agricultura, i es van crear molts centres d'experimentació i pràctiques agrícoles. De meitat del segle XIX fins els anys 20 del segle XX es van posar en marxa estacions agronòmiques i granges experimentals (a l'any 1868 n'hi havia 36, de les quals 26 eren a Alemanya¹, 1 Espanya). Ja a l'any **1920** a Espanya n'hi havia 80, i estaven dirigides per **enginyers agrònoms**. Destacar que a Balears la primera es va fer a Felanitx l'any 1910. El pressupost i el personal corria a càrrec de l'Estat (**ministeri de Foment**, i, concretament, la Direcció General d'Agricultura i les diputacions i ajuntaments posaven els terrenys). L'abril de 1922 es va posar en marxa la de Maó. El mèrit local va ser estar al dia i tenir compromís social. *Sa Granja* no és un invent local però sí una innovació per a l'agricultura menorquina. Els professionals estaven en contacte amb tot allò que passava a Catalunya, concretament a l'Institut Agrícola de Sant Isidre, i amb l'Escola d'Enginyers Agrònoms de Madrid. A la Sala es va formalitzar oficialment *Sa Granja*, el dia 4 d'abril de 1922. Amb bon criteri no es va fer l'1 d'abril.

Al llarg dels cent anys, hi hagut èpoques d'extrema dificultat, altres de gran activitat, altres de desconeixement de quina era o quina havia de ser la feina de *Sa Granja*, i, per açò, en alguns moments va perillar la seua permanència. No hem d'oblidar que *Sa Granja* neix com centre experimental per **intentar donar solucions al camp o l'agricultura menorquina**. De vegades, no tenir clares aquestes finalitats, o no haver fet un bon diagnòstic dels problemes, porta a la deriva.

Sobre el procés de creació, sobre els personatges i les entitats que hi van participar, a la recopilació feta per en Joan, s'hi troben tot tipus de detalls, que ara no podem esmentar per manca de temps.

Abans d'acabar el resum d'aquest període, vull explicar els objectius inicials de *Sa Granja*, ja que els crec d'interès, fins i tot per avui, de cara al futur de l'agricultura a Menorca.

Els objectius eren els següents:

- Introducció maquinària agrícola moderna, de cultiu i recol·lecció
- **Ús racional dels abonaments**
- **Conservació i cria dels fems**
- Selecció de llavors
- Prats artificials de secà
- Ensilatge i fenificació (maquinària per a la transformació)
- **Valoració nutritiva plantes espontànies aprofitables**
- **Racions** alimentàries i aliments concentrats que convingui importar per completar les disponibilitats del país
- Construccions i albergs per al bestiar
- Cures higièniques a què s'han de sotmetre els diferents caps de bestiar.
- Classes de bestiar i les races l'explotació de les quals sigui més econòmica.

¹ Doctrina Liebig: introduir mètodes experimentals en els fenòmens biològics

- **Selecció i encreuaments**
- Indústria formatgera i mantega, i preparació d'altres lactínics
- Formació de cooperatives per a l'exercici d'aquestes indústries
- Indústria avícola.

Només ens hem de fixar amb els que he destacat: ús racional d'adobs, conservació i cria de fems, valoració nutritiva de plantes espontànies, racions alimentaries, selecció i encreuaments. En aquella època no hi havia ecologistes, en el sentit que avui coneixem, però, encara, el concepte d'agricultura estava inserit en la conservació de l'entorn, i en el medi ambient. Era una època en que **els animals domèstics reciclaven, no consumien**. En aquest punt, crec, sincerament, que al llarg dels cent anys, *Sa Granja* s'ha mantingut en les premisses d'una agricultura respectuosa, que va saber crear paisatge i conservar-lo. Es tracta, avui, d'explicar què i com ha treballat *Sa Granja*. En tota anàlisi s'ha de tenir en compte el pressupost de l'entitat per saber fins on es pot arribar.

1923-1936, inici i consolidació de *Sa Granja*

Les principals activitats d'aquesta etapa, sota la direcció de l'enginyer agrònom Guillermo Mir (pare del qui també va dirigir-la des de 1969 fins el 1992, Juan Mir Mateo), van ser la **parada de sementals, la formatgeria i el seu laboratori, la promoció de concursos de posta** – gallina menorquina i altres races – i, sobretot, **assajos de cereals, farratgeres, adobament racional**, entre d'altres.

El director va morir als 45 anys en plena guerra civil, i el Centre Experimental va continuar, durant anys, com a una finca normal, quant a cultius i maneig del bestiar.

1939-1948, subsistència

Tot i que l'any 1940 *Sa Granja* va estar en el punt mira de desaparèixer, per motius econòmics, durant aquests deu anys va continuar subsint, dirigida pel capatàs agrícola Santiago Moysi Vidal, que formava part ja de la plantilla primigènia. És de suposar que sense aportacions econòmiques per a l'experimentació, *Sa Granja* deuria tenir una activitat pròxima a una finca.

1948-1958, penúria

El director durant aquest període va ser Alberto Gomila Sirerol, pèrit agrícola del cos estatal. Va ser una etapa, definida pel mateix director en un acte com el present, **d'extrema penúria**. Tot i així, trobem les següents activitats: **parada de sementals de boví**, raça bruna-alpina (**suïssa**), es van cobrir 8.000 vaques menorquines (**vermelles**); el 1955 entren els sementals de raça frisona – **holandesa** – i d'oví – raça oxford – i les **gallines de raça menorquina**; pel que fa als cultius, hi trobem 27 tipus de farratgeres (alfals secà, lolium, veça, trèvols, etc.) i cereals, cercant millorar el rendiment de gra, que en el cas del blat no passava de 900 kg/ha. Podem destacar la **labor de divulgació** feta a través de les germandats i, sobretot, de **ràdio Menorca**. I de totes les activitats; l'estrella és **el primer ensitjat farratger a l'any 1957**. Li podríem donar un nom a aquesta etapa, com de pel·lícula: **mai amb tan poc van fer tant**.

1958-1969 (anys de creixement)

Ja sembla que entrem en l'època de **creixement econòmic**, on els canvis són imparables, per bé i per mal. Possiblement, hauríem de distingir entre desenvolupament i creixement econòmic. Un fet transcendental passa l'any **1955, amb la creació del Servei d'Extensió Agrària**, a imatge d'aquells serveis a les universitats d'EUA. En pocs anys, a cada comarca hi

havia una agència d'extensió, i açò, juntament amb *Sa Granja*, en el nostre cas, va ser un punt fonamental. Durant aquest període, hi havia una simbiosi interessant, ja que inclús abans de crear les agències de Maó i de Ciutadella, hi havia un moviment d'**innovació** que empenyia el centre d'experimentació.

El director era l'enginyer agrònom Guillermo de Olives Mercadal, un professional interessat en el desenvolupament del camp i, sobretot, dels que vivien en el camp. A més dels canvis en les instal·lacions de *Sa Granja*, i en la millora de la parada de sementals, s'ha de destacar la mostra de maquinària agrícola a *Sa Granja* l'any 1959 i la primera fira del camp l'any 1962, i, on per fi s'introduïa la maquinària que substituïa les feines feixugues del camp. I, també, es va fer el primer curs d'indústries làcties.

Un fet que demostra la interrelació entre els Centres d'experimentació, com el de *Sa Granja*, on s'hi construï l'hivernacle, és la col·laboració amb el centre de Burjassot (València), on va néixer la segona Escola d'enginyers agrònoms d'Espanya. La col·laboració va consistir en plantar un viver de tarongers, en principi, exempts de la malaltia viròtica anomenada tristesa dels cítrics. L'any 1961 es van sembrar 5,460 kg de llavor de Citrange Troyer, 0,710 kg de Trifoliata Ribidoux, 1,250 kg de Mandarinier Cleòpatra i 0,500 kg de Llima Mexicana. Al maig es van sembrar 7,500 kg de Mandarinier Cleòpatra.

En aquest període entra en funcionament el **camp experimental de Ciutadella**, depenent de *Sa Granja*.

Els anys 1960 i 1962 es publiquen a Maó les primeres informacions de caràcter divulgatiu, orientades a l'alimentació del bestiar, i a l'ús correcte dels adobs.

L'any 1966 el director redacta el projecte de creació de COINGA.

L'any 1967 surten tres publicacions tècniques, del Ministeri d'Agricultura, de les quals era autor el director de *Sa Granja*, una sobre l'enclova, una sobre el fesol verd i l'altre sobre l'alfals arbòria. Publicacions d'excel·lent qualitat científica i editorial.

Al final, s'entra en un període de reformes, que duen turbulències, cessaments i nomenaments. Projecte, construcció, re-construcció, abandonament i re-inici del Centre de Capacitació i Experimentació Agrària.

Vull destacar alguns punts del projecte, que, certament, era novador, i, el fracàs va venir per la construcció inadequada en una ubicació difícil.

L'escola s'havia de concebre com a una explotació agrària, amb tècniques modernes, representativa de la regió, i açò incloïa Mallorca, i que havia de ser modèlica. La capacitat de les aules havia de ser per a **240 alumnes, amb previsió de 60 interns i 90 en mitja pensió**.

1969-1992 (escola de Capacitació, centre d'Experimentació)

Comença una nova etapa amb la direcció de l'enginyer agrònom Juan Mir Mateo; *Sa Granja* passa a dependre de la DG de Capacitació i Extensió Agrària del **Ministeri d'Agricultura**. Uns inicis difícils ja que no es podia fer servir l'edifici de l'Escola, recent estrenat. Es va començar pels cursos de tractoristes, ja que era necessari tenir el carnet per dur els tractors per les carreteres. L'any 1972 es va recórrer per totes les explotacions o llocs a la recerca d'alumnes per a l'Escola, ja que des de la DG es va exigir començar les classes. S'aconseguien **40 alumnes! I gràcies al bon criteri del director i l'avenença de la DG, i la tolerància d'Educació** el règim era de mitja pensió dos dies per setmana, comptant com a pràctiques els altres dies de

feina als llocs d'origen. L'idea era que fos una escola per a fills de pagesos, i, possiblement, gràcies a açò i al fet de només dos dies per setmana, al llarg dels anys s'ha mantingut com a escola. Puc dir que a Catalunya les escoles oficials, com la de *Sa Granja*, van deixar pas a tot tipus de formació (tècnics de grau mitjà i superior), en el meu criteri massa enfora del món agrícola (alguna es va dedicar a formar monitors d'esquiadors).

L'any 1973 la finca Milà Nou passa a dependre de *Sa Granja*.

L'especialització i la personalitat del director queda marcada pels assajos en farratgeres, destacant el raigràs com a farratge de nova implantació a Menorca. Hi havia, arreu, un desenvolupament d'aquesta planta, i, aquí, una vegada més, es va saber estar al dia. Tanmateix, l'enclova va continuar essent l'altra farratgera estrella de l'experimentació. El fet de que en les experimentacions participessin els alumnes va ser d'interès en la difusió dels resultats. El canvi en la producció farratgera a Menorca va ser important.

L'any 1980 es transfereix *Sa Granja* al Consell Interinsular.

1992-2018 (... objecte de desig..., i un director constant i un equip compromès amb *Sa Granja* com a solució)

En aquesta etapa el director va ser en Joan Bustamante Pascual, enginyer agrònom. Primer com a tècnic i després com a director sumen 38 anys a *Sa Granja*; si algú no coneix en "Busta" és que no és del sector o molt jove, i si algú coneix *Sa Granja* aquest és en "Busta".

Hi ha professions, hi ha càrrecs, hi ha situacions, en les quals el que més desgasta és explicar quina és la teva feina, quin el teu càrrec, i, per a què serveixen les vaques.

Fets destacats són els següents: mantenir *Sa Granja* en perfecte estat de netedat i de funcionament, rigor, disciplina i constància en les feines d'ensenyament, apunts al dia, informació agrícola constant, cursos extres a pagesos, viatges amb pagesos, viatges amb alumnes, visites amb alumnes a les explotacions, obrir i tancar *Sa Granja*. Organitzar cada any, des de 1994, un acte com aquest, amb conferenciants i temes diferents. Fer i publicar 74 fulls d'informació tècnica des de 1997 fins a 2013 (any en que es va jubilar l'altre puntal de *Sa Granja* Máximo Espadas). Continuar amb les experiències farratgeres (raigràs, enclova, civada, ordi, bersim, etc.). Dit així de carrera podem pensar que tot és normal. Si només pensem en la feina que comporta organitzar un viatge amb els alumnes a Catalunya, s'hauran de fer comptes.

L'any 1996 es va celebrar la CONVENCIÓ KVERNELAND, amb una impressionant exposició i demostració de maquinària.

Entre tota aquesta feina, es van signar contractes de col·laboració tècnica i científica. I, com a part interessada, destacar que l'any 2012 vam crear el grup de remugants «Ramon Trias Torrent» amb la seva pàgina web, d'accés gratuït, on trobarem aplicacions informàtiques per al racionament alimentari de tots els remugants, aplicacions informàtiques per a la gestió tècnica i econòmica de les explotacions, i tot allò que hem après en la vida professional, amb els dubtes de sempre, i ho posem a disposició de tothom.

Entre tantes activitats, també destacar el cap de fibló del 31 de gener de 1998, que va estar a punt de fer realitat el pas de *Sa Granja* com a solució a *Sa Granja* com a problema, o ves a saber si la solució definitiva.

També a l'any 2000 es va pensar que *Sa Granja* podia ser la solució com a deixalleria i transferència de residus industrials i especials per donar sortida a uns materials per als quals no existia una solució efectiva, ja que la planta de residus de Milà no els admetia. Afortunadament, ni el cap de fibló ni les deixalleries van prosperar. En qualsevol cas, *Sa Granja*, com a centre de formació i experimentació, ha tirat endavant.

2019 -pandèmia- Futur

El 2019 comença una nova etapa, una mica atropelladament per mor de la pandèmia, amb la direcció de l'enginyer agrònom Antonio Allés de Olives, coneixedor del camp menorquí i de *Sa Granja*, en la qual hi treballa des de desembre de 1993.

Pel que fa a l'experimentació hi ha els assajos amb raigràs, amb lleguminoses i amb civada i ordi farratgers, disseny i resultats que podem trobar a la web del centre (<http://sagranja.cime.es/Contingut.aspx?IdPub=13108>).

Respecte als alumnes i les visites a explotacions també trobem informació al web (<http://sagranja.cime.es/Contingut.aspx?IdPub=13118>)

Aprofitant la meua especialitat i passió, compartida amb l'actual director, sobre el racionament alimentari de vaques de llet, dels arxius tècnics de les experimentacions realitzades extrec la següent conclusió, que espero compartir amb la majoria de pagesos presents:

- Una vaca pot menjar *ad libitum*: 120 kg de farratge verd al dia
- Una ració adequada per produir llet seria: 80 kg de farratge verd i no més de 4 kg de concentrats al dia
- Els mesos de febrer, març i abril: s'han de donar el raigràs i altres farratges, que estan en estat òptim i 2 kg de palla al dia, i el mínim de concentrats, i aquesta ració no altera els components de la llet
- Per elaborar formatge, l'època ideal va de novembre a abril, que és quan es disposa de farratge. Produir formatge a l'estiu, amb ensitjat, és més costós en concentrats, i en farratges conservats

Apunt final

Acabo aquesta presentació sobrevinguda, amb una convicció: després de cent anys, ***Sa Granja continua essent una solució per als problemes del camp, però sense pagesos no hi haurà Sa Granja*** Ja sé que en l'exposició que he fet som tremendament parcial, però orgullosament independent.

Per molts anys *Sa Granja*!

Per molts anys pagesos!

Salut

Antoni Seguí Parpal
Dr. Enginyer agrònom